

OILANING TARBIYAVIY IMKONIYATLARINI TASHXIS QILISH

YO'LDOSHOVA NAFISA FARMON QIZI

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini tashxis qilishning mazmuni, ahamiyati va metodlari yoritilgan. Oilaning bolalar shaxsini shakllantirishdagi o'rni, tarbiyaviy muhitning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari hamda pedagogik tashxis orqali aniqlanishi mumkin bo'lgan muammolar va imkoniyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: oila, tarbiya, tashxis, pedagogik tashxis, tarbiyaviy muhit, ijtimoiy muhit.

Kirish qism: Jamiyat taraqqiyotida barkamol avlodni voyaga yetkazish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda oila birlamchi ijtimoiy institut sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Aynan oilada bola shaxsining dastlabki ijtimoiy, axloqiy va psixologik asoslari shakllanadi. Shu sababli oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish va baholash, ya'ni tashxis qilish pedagogika fanining muhim vazifalaridan biridir. Hozirgi globallashuv davrida axborot oqimining kuchayishi, ijtimoiy muammolar va oilaviy nizolar bolalar tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois oiladagi tarbiyaviy muhitni chuqur tahlil qilish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan.

Kirish qism: Jamiyat taraqqiyotida barkamol avlodni voyaga yetkazish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda oila birlamchi ijtimoiy institut sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Aynan oilada bola shaxsining dastlabki ijtimoiy, axloqiy va psixologik asoslari shakllanadi. Shu sababli oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish va baholash, ya'ni tashxis qilish pedagogika fanining muhim vazifalaridan biridir. Hozirgi globallashuv davrida axborot oqimining kuchayishi, ijtimoiy muammolar va oilaviy nizolar bolalar tarbiyasiga bevosita ta'sir

ko'rsatmoqda. Shu bois oiladagi tarbiyaviy muhitni chuqur tahlil qilish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan.

Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari tushunchasi pedagogikada muhim kategoriyalardan biri bo'lib, u oilaning bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan ichki va tashqi resurslar majmuini anglatadi. Bu resurslar bolaning jismoniy, aqliy, ma'naviy-axloqiy, estetik va ijtimoiy jihatdan kamol topishini ta'minlovchi shart-sharoitlar va ta'sirlar yig'indisidan iboratdir. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari nafaqat moddiy ta'minot bilan, balki, eng avvalo, ota-onaning ma'naviy saviyasi, madaniyati, pedagogik bilim va tajribasi, shuningdek, oiladagi psixologik muhit bilan belgilanadi. Ota-onaning bolaga bo'lgan munosabati, mehr-muhabbati, e'tibori, adolatli va izchil talablari bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sog'lom psixologik muhit hukm surgan oilada bola o'zini erkin, ishonchli va himoyalangan his etadi, bu esa uning mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi. Shuningdek, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari ota-onaning hayotiy pozitsiyasi, dunyoqarashi va ijtimoiy mas'uliyatiga ham bevosita bog'liqdir. Agar ota-onaga jamiyatda faol, qonunlarga hurmat bilan qaraydigan, mehnatsevar bo'lsa, bola ham ayni fazilatlarni o'zida shakllantiradi. Chunki bola ko'proq ota-onaning so'zlaridan ko'ra, ularning kundalik xatti-harakatlarini kuzatish orqali tarbiya oladi. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlariga oilaviy an'analar va qadriyatlar ham kiradi. Oila doirasida shakllangan milliy urf-odatlar, diniy va axloqiy qarashlar, bayramlarni nishonlash, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr ko'rsatish kabi an'analar bolaning ma'naviy olamini boyitadi. Aynan shu an'analar orqali bola o'z milliy o'zligini anglay boshlaydi va jamiyatda munosib o'rin egallashga tayyorlanadi.

Bundan tashqari, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari uning ijtimoiy muhit bilan aloqadorligida ham namoyon bo'ladi. Oila maktab, mahalla, jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik qilsa, bolaga ta'sir etuvchi tarbiyaviy omillar yanada kuchayadi. Aksincha, bu aloqalar sust bo'lsa, tarbiya jarayonida uzilishlar yuzaga kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari – bu faqat moddiy sharoit emas, balki ota-onaning shaxsiy namunasi, oiladagi sog‘lom muhit, an‘analar, madaniy daraja va ijtimoiy hamkorlikning uyg‘unlashgan majmuidir. Aynan shu imkoniyatlarning to‘g‘ri yo‘naltirilishi bolaning barkamol shaxs bo‘lib yetishishida muhim omil hisoblanadi.

Tarbiyaviy imloniyatlarni tashxis qilishning mohiyati. Tarbiyaviy imkoniyatlarni tashxis qilish pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u tarbiya jarayonining holatini, samaradorligini hamda rivojlanish istiqbollari aniqlashga qaratilgan ilmiy-amaliy jarayondir. Tashxis so‘zi yunoncha “diagnosis” – aniqlash, bilib olish ma‘nosini anglatadi. Pedagogik jihatdan olganda, tarbiyaviy tashxis tarbiya jarayonida mavjud holatni chuqur tahlil qilish, muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini belgilashni nazarda tutadi.

Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini tashxis qilishdan asosiy maqsad – oiladagi tarbiyaviy muhitning bolaga ta‘sir darajasini baholash, ota-onaning tarbiyaviy saviyasini aniqlash hamda tarbiya jarayoniga salbiy ta‘sir etuvchi omillarni o‘z vaqtida aniqlashdan iboratdir. Bu jarayon orqali bolaning rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan muammolar aniqlanib, ular asosida individual va umumiy tarbiyaviy chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Tashxis qilish jarayoni faqatgina kamchiliklarni topish bilangina cheklanmaydi, balki oiladagi mavjud ijobiy imkoniyatlar va kuchli tomonlarni aniqlashga ham xizmat qiladi. Masalan, ota-onaning farzandiga mehribonligi, oiladagi sog‘lom psixologik muhit, milliy va axloqiy qadriyatlarga amal qilinishi tarbiyaviy imkoniyatlarning muhim ko‘rsatkichlaridan hisoblanadi. Aynan shu ijobiy jihatlarga tayanib, tarbiya jarayonini yanada takomillashtirish mumkin bo‘ladi. Tarbiyaviy imkoniyatlarni tashxis qilishning mohiyati shundaki, u tarbiya jarayoniga ilmiy yondashuvni ta‘minlaydi. Ya‘ni tarbiya tasodifiy yoki faqat tajribaga asoslangan emas, balki aniq tahlil, kuzatuv va baholashga tayanadi. Bu esa tarbiya samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki har bir bola va har bir oila o‘ziga xos bo‘lib, ularning tarbiyaviy ehtiyojlari ham turlicha bo‘ladi. Shuningdek, tashxis qilish tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Olingan tashxis natijalari

asosida ota-onalar bilan ishlash shakllari belgilanadi, pedagogik maslahatlar beriladi, zarur hollarda psixologik yordam ko'rsatiladi. Bu esa maktab, oila va jamiyat hamkorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tashxis metodlari. Tarbiyaviy imkoniyatlarni tashxis qilishda qo'llaniladigan metodlar oiladagi tarbiyaviy muhitni har tomonlama o'rganishga xizmat qiladi. Bu metodlar yordamida ota-onaning tarbiyaviy saviyasi, oilaviy muhitning psixologik holati, bola shaxsining rivojlanish darajasi hamda tarbiyaga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi. Metodlar bir-birini to'ldiruvchi tarzda qo'llanilganda tashxisning aniqligi va ishonchliligi ta'minlanadi.

Eng muhim metodlardan biri **kuzatish metodi** hisoblanadi. Ushbu metod orqali ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlar, oiladagi muloqot madaniyati, tarbiyaviy usullar, bolaga bo'lgan munosabat real sharoitda o'rganiladi. Kuzatish orqali oilaviy muhitdagi tabiiy holatlar, ota-onaning bolaga nisbatan munosabati va bolaning xulq-atvori aniqlanadi. Bu metodning afzalligi shundaki, u tarbiya jarayonini sun'iy emas, balki tabiiy holda tahlil qilish imkonini beradi.

Suhbat va intervyu metodi ham tashxis jarayonida muhim ahamiyatga ega. Suhbat orqali ota-onaning tarbiyaga munosabati, ularning pedagogik qarashlari, muammolari va ehtiyojlari aniqlanadi. Ota-onalar bilan individual suhbatlar oilaviy tarbiya holatini chuqur tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar bilan olib boriladigan suhbatlar orqali ularning oilaviy muhitga bo'lgan munosabati va ruhiy holati o'rganiladi.

Anketa metodi esa qisqa vaqt ichida ko'p sonli ota-onalar va bolalar haqidagi ma'lumotlarni yig'ish imkonini beradi. Anketalar orqali ota-onalarning tarbiya haqidagi bilim darajasi, oiladagi tarbiyaviy sharoitlar, muammolar va ehtiyojlar tizimli ravishda aniqlanadi. Ushbu metod statistik tahlil qilish uchun ham qulaydir. Tashxisda keng qo'llaniladigan metodlardan yana biri **test va psixologik metodlardir**. Bu metodlar yordamida bolaning ruhiy holati, shaxsiy xususiyatlari, o'ziga bo'lgan ishonchi, stressga chidamliligi hamda oilaviy muhitning psixologik ta'siri aniqlanadi. Psixologik testlar orqali bolaning emotsional holati va ijtimoiy moslashuv darajasi

baholanadi. **Hujjatlarni tahlil qilish metodi** ham tashxis jarayonida muhim o‘rin tutadi. Bu metod orqali bolaning kundaliklari, o‘qituvchilar tomonidan berilgan tavsifnomalar, baholar, davomat va xulq-atvoriga oid yozma materiallar o‘rganiladi. Ushbu hujjatlar bolaning rivojlanish dinamikasini aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, **ekspert baholash metodi** ham qo‘llaniladi. Bunda pedagoglar, psixologlar va ijtimoiy pedagoglar oilaviy tarbiya holatini mutaxassis sifatida baholaydilar. Bu metod tashxis natijalarining ishonchliligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyaviy imkoniyatlarni aniqlashda qo‘llaniladigan tashxis metodlari oilaviy tarbiya jarayonini har tomonlama va chuqur o‘rganishga xizmat qiladi. Metodlarning to‘g‘ri tanlanishi va kompleks qo‘llanilishi tarbiya samaradorligini oshirishga hamda oilaviy muammolarni o‘z vaqtida aniqlashga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini tashxis qilish barkamol avlodni tarbiyalashda muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Tashxis orqali oilaviy muhitning kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, tarbiya jarayonini takomillashtirish imkoniyati yuzaga keladi. Oilaviy tarbiyani ilmiy asosda tashkil etish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir.

REFERENCES (Foydalanilgan adabiyotlar)

1. Karimova M. Oila pedagogikasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
(1, 4-qismlar uchun asos bo‘lgan)
2. Qodirova D. Pedagogik diagnostika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
(1, 3-qismlar uchun asos bo‘lgan)
3. Abdullaeva S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
(2, 5-qismlar uchun asos bo‘lgan)
4. Slastenin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2005.
(3-qism metodlari uchun asos bo‘lgan)